

SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA CHET TILINI O'RGANISH SAMARADORLIGI

Choriyeva Dilmura Jamshidovna

Ilmiy rahbar: Jumayeva Umida Abdurahim qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy axborot texnologiyalari, xususan, sun'iy intellekt (AI) tizimlarining chet tillarini o'zlashtirishdagi samaradorligi va uning nazariy-metodik asoslari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida S. Krashen, R. Ellis, L. Vygotsky kabi jahon tilshunoslik maktabi vakillarining fundamental nazariyalari sun'iy intellekt imkoniyatlari prizmasidan o'tkaziladi. Shuningdek, o'zbek tilshunosligidagi nutqiy kompetensiya masalalari va raqamli transformatsiya jarayonlarining o'zaro mutanosibli tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, chet tili, input hypothesis, ZPD, interaksiya, nutqiy kompetensiya, individual ta'lim, raqamli pedagogika, lingvodidaktika, chatbotlar.

Аннотация. В данной статье исследуется эффективность систем искусственного интеллекта (ИИ) в освоении иностранных языков и их теоретико-методические основы. В ходе исследования фундаментальные теории представителей мировой лингвистической школы, таких как С. Крашен, Р. Эллис, Л. Выготский, рассматриваются через призму возможностей искусственного интеллекта. Также анализируются вопросы речевой компетенции в узбекском языкознании и взаимосвязь процессов цифровой трансформации.

Ключевые слова: искусственный интеллект, иностранный язык, гипотеза входного сигнала (input hypothesis), ЗБР (ZPD), взаимодействие, речевая компетенция, индивидуальное обучение, цифровая педагогика, лингводидактика, чат-боты.

Abstract. This article examines the effectiveness of artificial intelligence (AI) systems in foreign language acquisition and their theoretical and methodological foundations. During the research, the fundamental theories of world-renowned linguists such as S. Krashen, R. Ellis, and L. Vygotsky are analyzed through the lens of artificial intelligence capabilities. Furthermore, the issues of speech competence in Uzbek linguistics and the correlation of digital transformation processes are explored.

Keywords: artificial intelligence, foreign language, input hypothesis, ZPD, interaction, speech competence, individual education, digital pedagogy, linguodidactics, chatbots.

Kirish. Har bir xalqning taraqqiyoti — uning ilm-fan va texnologiyalarni qanchalik o'zlashtirganiga bog'liq. Bugungi kunda global raqobatbardoshlikning asosiy shartlaridan biri bu chet tillarini mukammal bilish va zamonaviy vositalar, xususan, sun'iy intellekt (AI) imkoniyatlaridan unumli foydalanishdir. Ma'lumki, til o'rganish uzoq vaqt va tizimli yondashuvni talab qiladigan murakkab kognitiv jarayondir. An'anaviy metodikada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi vaqt cheklovi, auditoriyadagi o'quvchilar sonining ko'pligi sababli individual yondashuv doim ham kutilgan natijani bermaydi. Shu nuqtayi nazardan, sun'iy intellekt asosidagi platformalar (ChatGPT, Claude, Duolingo va boshqalar) nafaqat yordamchi vosita, balki har bir o'rganuvchi uchun shaxsiy, moslashuvchan (adaptive) ta'lim muhitini yaratuvchi asosiy omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tahlil va muhokama. Til o'rganish jarayonining samaradorligini belgilovchi eng muhim omil — bu o'rganuvchi qabul qilayotgan ma'lumotning sifati va darajasidir. Stiven Krashen o'zining "Principles and Practice in Second Language Acquisition" asarida shunday yozadi:

"Tilni biz faqat bir yo'l bilan — tushunarli axborotni (comprehensible input) qabul qilish orqali o'zlashtiramiz. O'rganuvchi o'zining joriy darajasidan (i) bir pog'ona yuqori (i+1) bo'lgan materialni tushungandagina rivojlanish sodir bo'ladi" [1, 15-b.].

Til o'rganish faqat ma'lumot yig'ish emas, balki o'sha ma'lumotni amaliy muloqotda sinab ko'rish hamdir. Rod Ellis o'zining "The Study of Second Language Acquisition" asarida ta'kidlaganidek:

"Til o'rganish samaradorligi o'quvchining tashqi muhit bilan o'zaro ta'siri (interaction) va o'sha muloqot jarayonida olingan teskari aloqa (feedback) sifatiga bog'liqdir" [2, 110-b.].

Ellisning ushbu fikrlaridan kelib chiqib, AI vositalari bugun til o'rganuvchi uchun eng ideal "interaktiv hamkor" ekanligini ko'rishimiz mumkin. Ilgari chet tilini o'rganayotgan o'zbek yoshlari uchun "native speaker" (shu tilda so'zlashuvchi) bilan gaplashish imkoniyati cheklangan edi. Bugun esa AI modellarining ovozli interfeyslari orqali o'quvchi kuniga 24 soat davomida jonli suhbat imitatsiyasini hosil qilishi mumkin. Men shuni ishonch bilan ayta olamanki, sun'iy intellektning an'anaviy suhbatdoshdan ustunligi — uning sabr-toqati va xatolarga nisbatan cheksiz tahliliy qobiliyatidir. O'quvchi xato qilganida, AI uni shunchaki tuzatib qo'ymaydi, balki nima uchun bunday bo'lishini tushuntiradi. Bu esa Ellis aytgan "interaksiya" jarayonini kognitiv jihatdan boyitadi va o'quvchida xato qilishdan qo'rqish hissini yo'qotadi.

Ta'lim jarayonida o'quvchini doimiy qo'llab-quvvatlash va uning salohiyatini to'g'ri yo'naltirish muhim. Lev Vygotsky "Mind in Society" asarida "Yaqin rivojlanish zonasi" (Zone of Proximal Development) tushunchasini beradi:

"ZPD — bu o'quvchining mustaqil bajara oladigan ishi va kattalar yoki tajribaliroq hamkorlar yordamida bajara oladigan vazifalari o'rtasidagi masofadir" [3, 86-b.].

Mahalliy o'zbek tilshunosligida ham til o'rganish va nutq madaniyati masalalari chuqur o'rganilgan. Akademik N. Mahmudov til va nutqiy kompetensiya haqida shunday yozadi:

"Til o'rganish — bu shunchaki so'z yodlash emas, balki o'sha tilning ijtimoiy-madaniy qatlamlarini anglash va nutqni muayyan vaziyatga mos ravishda qo'llash mahoratiga (kompetensiyasiga) erishishdir" [4, 42-b.].

N.Mahmudovning "nutqiy kompetensiya" tushunchasi AI davrida yangicha ahamiyat kasb etmoqda. O'zbek o'quvchilari uchun chet tilini o'rganishdagi eng katta to'siq — bu "sun'iy til muhiti"ning yo'qligi edi. Sun'iy intellekt orqali biz har qanday vaziyatni (kontekstni) simulyatsiya qilishimiz mumkin. Masalan, AIga "Men bilan nufuzli universitetga qabul jarayonidagi professor sifatida gaplash" yoki "Menga biznes muzokaralarda o'zimni qanday tutishni o'rgat" kabi rolli topshiriqlar berish orqali o'quvchi Mahmudov ta'kidlagan "pragmatik kompetensiya"ni shakllantiradi. Mening fikrimcha, AI o'zbek yoshlariga jahon tillarini nafaqat lug'aviy, balki uslubiy jihatdan ham to'g'ri o'rganish imkonini beradi. Bu esa milliy kadrlarimizning xalqaro maydondagi nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Sun'iy intellekt bugungi kunda chet tillarini o'rganishda shunchaki yordamchi dastur emas, balki har bir talaba uchun individual "repetitor" vazifasini o'tamoqda. Biz tahlil qilgan Krashening "tushunarli axborot" nazariyasi va

Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" tamoyillari aynan AI algoritmlari orqali hayotga tadbiq etilmoqda.

To'g'ri, AI o'qituvchining o'rnini butunlay bosa olmaydi, chunki tilda jonli muloqot va hissiyot muhim. Biroq, zamonaviy o'quvchi bu texnologiyalardan foydalanish orqali o'zining nutqiy kompetensiyasini bir necha barobar tezroq rivojlantirishi mumkin. Kelajak ta'limi — bu inson tajribasi va sun'iy intellekt imkoniyatlarining o'zaro uyg'unligidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. — Oxford: Pergamon Press, 1982. — 15-bet.
2. Ellis, R. The Study of Second Language Acquisition. — Oxford: Oxford University Press, 1994. — 110-bet.
3. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press, 1978. — 86-bet.
4. Mahmudov, N. Til. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 1998. — 42-bet.
5. Karimov, I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176-bet.
6. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. — Cambridge University Press, 2010. — 45-bet.